

УДК 343.851

Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Є.О. Гладкова, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем протидії
злочинності Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗМІСТ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто стратегію протидії наркозлочинності, як систему, яка передбачає узгоджену, безперервну, постійно діючу на міжнародному, державному, міжрегіональному, регіональному та інших рівнях організацію заходів щодо усунення проявів наркозлочинності, причин її існування та умов поширення. Така стратегія є втіленням позитивної, соціально корисної діяльності та протистоїть наркотизму і наркотизації.

Ключові слова: стратегія, протидія, наркозлочинність, державна політика, негативне соціальне явище, система

Рассмотрена стратегия противодействия наркопреступности, как система, которая предусматривает согласованную, непрерывную, постоянно действующую на международном, государственном, межрегиональном, региональном и других уровнях организацию мероприятий по устранению проявлений наркопреступности, причин ее существования и условий распространения. Такая стратегия является воплощением позитивной, социально полезной деятельности и противостоит наркотизму и наркотизации.

Ключевые слова: стратегия, противодействие, наркопреступность, государственная политика, негативное социальное явление, система

The article deals with the strategy of counteracting drug crimes, which provides for coordinated, continuous, constantly functioning organization of measures on international, national, superregional, regional and other levels designed to eliminate manifestations of drug crime, causes for its existence and conditions for its spreading, and which embodies positive, socially useful activity and opposes narcotism and narcotization.

Key words: strategy, counteraction, drug crime, national policy, negative social phenomenon, system.

Стратегія протидії наркозлочинності є антиподом наркотизації і наркотизму в цілому. Вона складається із системи різноманітних заходів, спрямованих на подолання цих суспільних хвороб. Представляючи собою систему, націлену на подолання наркотизації і наркотизму, стратегія протидії – багатобічна, має низку аспектів – соціальний, правовий, кримінологічний, медичний, політичний, економічний, екологічний, організаційний, міжнародний, кожен з яких проявляється в різних напрямках. Останні перебувають у відносинах і зв'язках один з одним і складають у сукупності певну цілісність, що представляє собою стратегію протидії наркозлочинності. Складність даної системи, її побудови та опису обумовлена як численністю заходів подолання наркотизації і наркотизму, так і різноманітністю їх зв'язків один з одним.

Окремі аспекти протидії наркозлочинності висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В.В. Акімова, О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, С.С. Босколова, В.В. Бульби, П.В. Волошина, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, О.І. Гурова, О.М. Джужи, В.І. Жукова, А.П. Закалюка, В.І. Кнорринга, О.Г. Колба, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка, Б.І. Краснова, О.С. Левашова, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.А. Музики, Ю.В. Орлова, В.І. Осадчого, В.М. Плішкіна, А.В. Савченка, С.В. Слінька, Л.І. Спиридонова, В.А. Тимошенка, П.Л. Фріса, О.Н. Ярмиша,

Х.П. Ярмачі та інших науковців. Однак, на сьогоднішній день бракує робіт у яких би було запропоновано чітку стратегію протидії наркозлочинності.

Метою статті є з'ясування аспектів подолання наркозлочинів, якими слід керуватись при розробці ефективної стратегії протидії наркозлочинності.

З урахуванням складності системи заходів розкриття змісту стратегії протидії наркозлочинності пов'язано, по-перше, з характеристикою в загальному виді заходів, які протистоять наркотизації і наркотизму відповідно до його сфер прояву, і, по-друге, з класифікацією напрямків впливу за різними підставами, що веде до з'ясування під різними кутами зору їх відносин і зв'язків один з одним.

Важливо зауважити, що всі перераховані напрямки протидії наркозлочинності взаємопов'язані, а заходи, що їх складають, поєднуються і переплітаються один з одним. Один і той самий різновид заходів проявляється нерідко одночасно в декількох напрямках. Так, заходи з лікування наркоманів мають медичний, соціальний та правовий аспекти; по боротьбі з наркозлочинами – правової, кримінологічний, соціальний та інші; по боротьбі з відмиванням коштів, здобутих від обігу наркотиків, – правовий, соціальний, економічний, міжнародний та інші аспекти і т.д. У зв'язку з цим виокремлення кожного напрямку може бути здійснено лише теоретично [1, с. 12]. Такі теоретичні виокремлення і опис дозволять повно охарактеризувати стратегію протидії наркозлочинності як систему заходів подолання наркотизації і наркотизму.

Найбільш широким і різноманітним є соціальний аспект стратегії. Він охоплює різноманітну діяльність державних органів і установ (медичних, правоохоронних, освіти і т.д.) і громадських організацій по боротьбі з наркозлочинністю, зокрема щодо її запобігання на загальносоціальному, соціально-психологічному та індивідуальному рівнях. Саме в соціальному аспекті визначено сучасні міжнародні вимоги у сфері боротьби зі зловживаннями наркотичними засобами та їх незаконним обігом. Так, плани діяльності по боротьбі з незаконними наркотичними операціями в першу

чергу повинні базуватись на визначенні соціальних проблем наркоманії, оцінці масштабів нелегального використання наркотичних засобів. На основі оцінки цих масштабів розробляються пропозиції щодо попередження такого використання, заходи щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків, а також лікуванню та відновленню працездатності наркоманів і т. д.

Соціальний аспект стратегії протидії наркозлочинності є основою, фундаментом всіх інших аспектів і напрямків таких заходів, пронизує їх, поєднується з кожним з них, перебуваючи в певному співвідношенні. У зв'язку з цим можливо розглядати соціальний аспект в якості загального для інших.

У соціальному аспекті стратегія протидії наркозлочинності протистоїть соціальним чинникам наркотизації та наркотизму. Він включає: виховні заходи в сферах освіти і трудової діяльності, спрямовані на виявлення та усунення фактів вживання наркотичних засобів і т. д.; профілактичні заходи у вигляді цілеспрямованої пропаганди шкоди наркоманії в навчальних і трудових колективах, серед груп населення так званого підвищеного ризику, споживачів наркотиків, попередження наркотизації членів сімей, в яких інші члени споживають наркотичні засоби і т. д.; лікувально-реабілітаційні заходи, що охоплюють створення та функціонування наркологічних медичних установ (диспансерів, відділень лікарень, кабінетів, лікувально-трудова профілакторіїв); соціально-реабілітаційні заходи щодо наркоманів; правові заходи щодо притягнення винних у вчиненні правопорушень, пов'язаних з наркотиками, до різних видів відповідальності, посилення митного контролю за переміщенням наркотичних засобів через кордон; економічні заходи, що полягають у витратах на боротьбу з наркозлочинністю фінансових та інших матеріальних ресурсів, які могли б бути використані на інші соціальні потреби і т. д [2, с. 198].

Правовий аспект стратегії протидії наркозлочинності являє собою сукупність передбачених законами, іншими нормативними актами або міжнародними документами правових норм, які, по-перше, забороняють

вчинення тих чи інших дій, універсально пов'язаних з наркотиками, і встановлюють за це юридичну відповідальність, головним чином кримінальну і адміністративну; по-друге, регулюють різні правові відносини, що виникають у зв'язку із захворюванням на наркоманію або вживанням наркотичних засобів; по-третє, забезпечують примусове лікування від наркоманії осіб, що ухиляються, і, по-четверте, відносять ті чи інші засоби до наркотичних [3, с. 112].

Кримінологічний аспект стратегії становить ту частину заходів соціального аспекту, яка стосується подолання наркотичної злочинності як сукупності пов'язаних з наркотиками злочинів. До цих заходів відносяться, по-перше, вивчення, аналіз та узагальнення стану, рівня, структури і динаміки цих злочинів, в тому числі їх латентності, по-друге, встановлення причинного комплексу даного виду злочинності і визначення змісту, характеру, напрямків діяльності з усунення або нейтралізації причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з наркотиками; по-третє, виявлення і фіксація типових рис, властивостей, якостей особистості винних у скоєнні того чи іншого виду розглянутих злочинів і, по-четверте, розробка комплексу заходів щодо запобігання злочинам, пов'язаним з наркотичними засобами і т. д [4].

Медичний (біологічний) аспект стратегії протидії наркозлочинності полягає в удосконаленні наркологічної служби та методів лікування наркоманії; підвищенні кваліфікації та забезпеченні високої професійної підготовки медичних працівників, які здійснюють лікування наркоманів та інших осіб, які вживають наркотичні засоби без призначення лікаря; розробці нових лікарських препаратів і медичного устаткування для лікування наркоманії і т. д.

Політичний аспект стратегії характеризується тим, що ядро, стрижень наркозлочинності – наркобізнес, будучи частиною організованої злочинності і володіючи колосальними постійно зростаючими фінансовими ресурсами, протистоїть органам державної влади і управління в їх діяльності, підриває

основи народовладдя, послаблює всю систему влади, знижує довіру до неї з боку населення і т. д. Таке протистояння здійснюється різними способами: шляхом вчинення злочинів, проникнення членів організованої злочинності в органи державної влади, підкупу їхніх представників, в тому числі високопосадовців, тощо.

Протистояння наркобізнесу як складової частини організованої злочинності законній діяльності органів державної влади носить не тільки кримінальний, але і політичний характер, оскільки створення небезпеки підриву основ суспільного устрою може привести до переорієнтації та спотворення політичного курсу держави [5, с. 190]. Причому ще жодна держава, незалежно від ступеня свого економічного і політичного розвитку і досконалості правових систем, не досягла необхідної зрілості в подоланні такої небезпеки. Тому головне в політичному аспекті заходів стратегії протидії наркозлочинності полягає у виключенні можливості впливу ділків наркобізнесу і їх спільників на політику держави за допомогою встановлення міцного заслону висунення зазначених осіб на ключові та інші посади в органах державної влади і управління та припинення будь-яких проявів корупції. В даному аспекті варто розглядати заходи зміцнення зазначених державних органів і проведення державної політики відповідно до вимог законодавства та підзаконних актів.

Економічний аспект стратегії протидії виражається в двох напрямках: ретроспективному і перспективному [6, с. 75]. Ретроспективний напрям полягає, з одного боку, в прямих фінансових, матеріально-технічних та інших витратах держави на боротьбу з наркозлочинністю і, з іншого – втратах внаслідок наркотизації частини членів суспільства. Прямі витрати складаються у відволіканні значних коштів з бюджету на організацію та утримання: різноманітних медичних установ наркологічного профілю; лікувально-виховних закладів для неповноцінних дітей, включаючи тих, неповноцінність яких викликана споживанням наркотичних засобів їх батьками; підрозділів і працівників правоохоронних органів, що здійснюють

протидію наркозлочинності, на боротьбу з поширенням наркотиків, наркобізнесом та організованою злочинністю; розробку і експлуатацію спеціальних засобів для виявлення наркотиків і визначення їх якості та кількості; винахід, виробництво і придбання ліків для лікування наркоманії; здійснення міжнародних контактів і спільних заходів по боротьбі з наркозлочинністю під егідою ООН, ЄС, Інтерполу або інших міжнародних органів і організацій; проведення наукових досліджень в таких галузях науки, як медицина, психіатрія, психологія, юриспруденція і т.д.; антинаркотичну пропаганду і агітацію тощо.

Витрати другої групи полягають у збільшенні кількості фізично неповноцінних і розумово обмежених людей – жертв наркотизму, що в кінцевому рахунку призводить до зменшення інтелектуального і фізичного потенціалу розвитку суспільства в цілому (зниження рівня освіти, продуктивності праці і т.д.), тягне зменшення вироблених суспільством матеріальних та інших благ; в скороченні обсягів фінансування різних сфер господарства, державних і приватних структур у зв'язку з залишенням фінансових коштів в кишенях ділків наркобізнесу; в зростанні виробничого травматизму, внаслідок якого, зокрема, не будуть створені заплановані матеріальні блага і т.д.

Перспективний напрямок економічного аспекту стратегії протидії наркозлочинності полягає в розробці та використанні економічних важелів, що протистоять наркобізнесу, включаючи відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом. Даний напрямок, на наш погляд, об'єктивно існує, але практично не реалізується, оскільки не розроблені і відповідно не застосовуються економічні заходи боротьби з наркозлочинністю. Ця проблема потребує самостійного комплексного теоретичного дослідження економістами і юристами.

Екологічний аспект стратегії пов'язаний з державно-правовим регулюванням, що обмежує збереження і поширення наркотичних культур і полягає у забороні їх посівів, знищенні диких рослин без шкоди

навколишньому природному середовищу, обмеження їх вирощування тільки на спеціально відведених площах і виключно в медичних цілях.

Організаційний аспект стратегії характеризується сукупністю організаційних заходів по боротьбі з наркозлочинністю. Це різноманітні й різнопланові заходи, реалізовані або потенційні. В якості потенційних слід, на наш погляд, розглядати ті заходи, які реалізуються в інших державах і які доцільно здійснювати в нашій країні.

Міжнародний аспект стратегії протидії проявляється в різноманітних правотворчих, правозастосовних та інших заходах по боротьбі з наркозлочинністю, що розробляються і здійснюються на міжнародному рівні.

Отже, *стратегія протидії наркозлочинності*, як система, передбачає узгоджену, безперервну, постійно діючу на міжнародному, державному, міжрегіональному, регіональному та інших рівнях організацію заходів щодо усунення проявів наркозлочинності, причин її існування та умов поширення. Вона є втіленням позитивної, соціально корисної діяльності, яка протистоїть наркотизму і наркотизації. Основу цієї різнопланової діяльності складає система взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих, упорядкованих заходів протидії (подолання, нейтралізації, стримування) наркозлочинності, що має соціальний, правовий, кримінологічний, медичний, політичний, економічний, екологічний, організаційний і міжнародний аспекти.

Протидія наркозлочинності спрямована на це негативне соціальне явище в цілому. Разом з тим, у практичній площині протидія і організаційно, і тактично диференціюється в тій самій мірі, в якій розрізняються детермінаційно, за об'єктивними і суб'єктивними параметрами види наркозлочинів. Протидія наркозлочинності здійснюється поряд з реалізацією заходів запобіжного характеру також і заходами профілактики і припинення наркозлочинів. Цей напрямок протидії пов'язаний з використанням оперативних можливостей правоохоронних органів, в системі яких найбільш

значущою є роль підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України.

Ефективна протидія наркозлочинності передбачає:

- участь всіх служб і підрозділів правоохоронних органів, до компетенції яких входить безпосередній «вихід» на громадян, групи населення, у невідкладній оперативній протидії незаконному обігу наркотиків;
- реалізацію спеціалізованої оперативно-розшукової протидії підрозділами всіх рівнів – департаментами, управліннями та відділами поліції;
- співвіднесення заходів протидії, які застосовуються суб'єктами цієї діяльності до учасників незаконного обігу наркотиків, зі ступенем їх суспільної небезпеки.

Спеціальна протидія наркозлочинності складається з протидії: 1) незаконному виробництву (збору); 2) незаконному транспортуванню; 3) незаконному збуту (нелегальній торгівлі); 4) незаконному споживанню (у тому числі під час лікування наркозалежних та їх подальшої реабілітації).

Термінологічно однаково позначені елементи протидії мають значні відмінності в залежності від типу (виду) наркотику і особливостей регіону, в якому здійснюється незаконний обіг. У зв'язку з цим усталені стратегічні напрямки протидії насичуються різними в організаційно-тактичному плані видами заходів протидії наркозлочинності. Практика свідчить, що сучасний незаконний обіг наркотиків – складна система, що утворюється із сукупності різних видів незаконних обігів, предмети яких – різні типи і види наркотиків. Тому і стратегія протидії наркозлочинності об'єктивно має будуватися як система різних видів протидії.

Грунтуючись на загальних характеристиках системного підходу, можна виділити загальні засади, якими необхідно керуватися при її розробці. По-перше, стратегія протидії наркозлочинності – це складна динамічна система, в якій функціонування кожного компонента підсистеми підпорядковується головній меті – створенню умов для вільного, духовно і фізично здорового

розвитку людини, розкриття її соціального потенціалу та індивідуальних здібностей, а також забезпечення виконання суспільно значущих соціальних ролей. Ця мета носить загальний соціокультурний характер. По-друге, при виробленні стратегії слід чітко визначитися з її пріоритетними напрямками. У зв'язку з цим необхідним є залучення вчених і практиків до розробки нової концепції Національної стратегії протидії наркозлочинності, дієвих механізмів її реалізації з урахуванням становлення нових суспільно-політичних реалій і їх наслідків для України та світу в цілому. По-третє, ця стратегія покликана функціонувати в надзвичайних умовах, а не в нормальній і тим більше в сприятливій ситуації. По-четверте, вона повинна бути зорієнтована на сприйняття соціальних інновацій і трендів, що відображають динамічно змінювані умови життєдіяльності різних груп населення. Цій стратегії повинна бути властива рухливість і диференційований підхід, керованість і самоврядність. Це, у свою чергу, передбачає її централізованість, що включає в себе елементи регіоналізації і децентралізації. По-п'яте, складовою частиною протидії наркозлочинності є чітке вирішення питань ресурсного (фінансового, матеріального, кадрового) забезпечення цієї діяльності. Перефразовуючи відомий вислів, можна сказати, що дешева профілактична служба дуже дорого вартує державі і суспільству [7, с. 92].

І, безсумнівно, вся ця діяльність повинна здійснюватися на основі принципів законності, соціальної справедливості та гуманізму, комплексності і диференціації підходів, поєднання загальносоціального і індивідуального, своєчасності та достатності. Застосування заходів запобіжного впливу має бути адекватним її цілям і не допускати їх надлишкової інтенсивності, заподіяння фізичних страждань або приниження людської гідності.

Таким чином, вказані засади стратегії протидії наркозлочинності повинні визначати перелік і зміст заходів, розрахованих на певне коло суб'єктів, що відносяться до групи соціального ризику, а так само тактику

впливу на криміногенні процеси, явища, обставини, ситуації соціального, демографічного, економічного, організаційного, правового, психологічного та іншого характеру.

Список використаних джерел:

1. Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью. Москва: Юристъ, 2003. 352 с.
2. Бандурка О.М., Акімов В.В., Волошин П.В., Левашов О.С., Чуб В.І. Наркотики: особлива небезпека. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 234 с.
3. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ: Логос, 1998. 324 с.; Міжнародні та національні питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів: навч. посібник / А.В. Савченко, В.І. Осадчий, В.В. Бульба. Київ: Вид. Паливода А., 2004. 112 с.
4. Актуальні проблеми боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Загальна частина. У 3-х кн.: Курс лекцій. Кн. 1/Л.Г. Шарай, Б.В. Западнюк, Я.І. Слободян та ін.: За ред. Є.М. Моїсеєва. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 216 с.
5. Бандурка С.А., Слинько С.В. Наркомафія: учебное пособие. Харьков: Арсис, 2001. 320 с.
6. Романова Л.И. Наркопреступность: цена, характеристика, политика борьбы: монография. Москва: Изд-во «Юрлитинформ», 2010. С. 72-77.
7. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях/сост. и предисл. В.С. Овчинского. Москва: ИНФРА-М. 2004. 184 с.